

XUDOYBERDI TO'XTABOYEVNING "SARIQ DEVNI MINIB" ASARINI O'QITISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH

Ollaberganova Shahlo Abdullayevna

Urganch innovatsion universitetining pedagogika va boshlang'ich ta'lim kafedrasi stajor o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada O'zbekiston xalq yozuvchisi Xudoyberdi To'xtaboyevning mashhur "Sariq devni minib" romanini umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'qitishning zamonaviy usullari yoritilgan. Maqolada asar qahramoni Hoshimjonning ruhiyati, sarguzashtlari va asarning tarbiyaviy ahamiyatini ochib berishda "Asarga eshik ochish", "To'g'ri noto'g'ri" va "Bu meniki" kabi interfaol metodlardan foydalanishning afzalliklari tahlil qilingan.

Tayanch so'zlar: Xudoyberdi To'xtaboyev, sarguzasht roman, Hoshimjon, interfaol metodlar, pedagogik texnologiya, adabiy ta'lim, kreativ fikrlash.

Аннотация

В данной статье рассматриваются современные методы преподавания знаменитого романа Народного писателя Узбекистана Худайберди Тухтабаева «Верхом на желтом диве» в общеобразовательных школах. В статье анализируются преимущества использования таких интерактивных методов, как «Дверь в произведение», «Верно-неверно» и «Это моё», для раскрытия психологии главного героя Хошимжона, его приключений и воспитательного значения произведения.

Ключевые слова: Худайберди Тухтабаев, приключенческий роман, Хошимжон, интерактивные методы, педагогические технологии, литературное образование, креативное мышление.

Annotation

This article explores modern approaches to teaching the famous novel "Riding the Yellow Giant" by the People's Writer of Uzbekistan, Xudoyberdi To'xtaboyev, in general secondary schools. The paper analyzes the benefits of using interactive methods such as "Opening the Door to the Work," "True or False," and "This is Mine" to reveal the psychology of the protagonist Hoshimjon, his adventures, and the educational significance of the novel.

Keywords: Xudoyberdi To'xtaboyev, adventure novel, Hoshimjon, interactive methods, pedagogical technologies, literary education, creative thinking.

Bugungi globallashuv davrida yosh avlodni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularda mutolaa madaniyatini shakllantirish va mustaqil fikrlash

qobiliyatini rivojlantirish ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Zero, kitobxonlik nafaqat bilim manbai, balki inson ma'naviyatini boyituvchi asosiy omildir. Ayniqsa, o'zbek bolalar adabiyotining yirik namoyandasi, "O'zbek bolalarining Andersen"i deb e'tirof etilgan Xudoyberdi To'xtaboyev ijodi bu borada beqiyos ahamiyatga ega.

Yozuvchining jahon tillariga tarjima qilingan va bir necha avlod sevib o'qigan **"Sariq devni minib"** sarguzasht romani maktab adabiyot ta'limida markaziy o'rinlardan birini egallaydi. Asarning bosh qahramoni Hoshimjon obrazi orqali bolalikdagi orzu-havaslar, dangasalikning oqibatlar va halol mehnatning qadri yuksak badiiy mahorat bilan tasvirlangan. Biroq, zamonaviy axborot texnologiyalari rivojlangan davrda o'quvchilar e'tiborini asar mazmuniga to'liq jalb qilish, ulardagi tahliliy mushohadani uyg'otish an'anaviy dars usullaridan ko'ra ko'proq zamonaviy yondashuvlarni talab etmoqda.

Ushbu maqolaning dolzarbligi shundaki, unda adabiyot darslarida quruq bayonchilikdan qochib, o'quvchini darsning faol ishtirokchisiga aylantirish yo'llari izlangan. Xususan, "Sariq devni minib" romanini o'qitishda "Asarga eshik ochish", "To'g'ri yoki noto'g'ri" hamda "Bu meniki" kabi interfaol metodlardan foydalanish darsning samaradorligini oshirishga, Hoshimjonning ichki olamini va yozuvchi ilgari surgan g'oyalarni chuqurroq anglashga xizmat qiladi. Quyida ushbu metodlarni dars jarayoniga tatbiq etishning amaliy yo'llari va ularning pedagogik afzalliklari tahlil qilinadi.

Adabiyot darslarida interfaol metodlar o'quvchining asar ichiga kirishiga, qahramonlar bilan "muloqot" qilishga yordam beradi. "Sariq devni minib" romani sarguzashtlarga boy bo'lgani uchun, unda quyidagi metodlarni qo'llash yuqori samara beradi:

"Asarga eshik ochish" metodi. Bu metod darsning kirish qismida, o'quvchilarda qiziqish va motivatsiya uyg'otish uchun qo'llaniladi.

Qo'llanilishi: O'qituvchi sinfga asarga oid biror detalli buyumni (masalan, Hoshimjonning "sehrli" qalpoqchasini eslatuvchi bosh kiyim yoki uning sayohat xaltasini) olib kiradi. "Asarga eshik ochish" metodida dars qiziqarli va jonli boshlanadi. O'quvchilardan javoblar olish orqali har bir o'quvchi yoki guruh ketma-ket: "Bu asarda qanday qiziqarli voqealar bo'lishi mumkin?", "Bu buyumga asardagi asosiy voqealar bog'liq bo'lishi mumkinmi?" kabi savollar o'quvchilarda paydo bo'ladi. O'quvchilar qisqa ma'lumotlar orqali asarga "eshik" ochishadi. **Vazifa:** O'quvchilar ushbu buyum orqali asar qahramoni kimligi, u qanday sarguzashtlarni boshidan kechirishi mumkinligi haqida taxminlar yuritadilar. Bu metod o'quvchini asarni o'qishga "psixologik tayyorlaydi", sinfdagi barcha o'quvchilarining diqqatini jalb qilish, fikrlash va taxmin qilish qobiliyatini o'stirishga qaratilgan.

"To'g'ri yoki noto'g'ri" metodi. Bu metod asar mazmunini qay darajada o'zlashtirilganini tekshirish va qahramonlar xatti-harakatiga tanqidiy baho berish uchun xizmat qiladi.

Qo'llanilishi: O'qituvchi Hoshimjonning sarguzashtlari haqida bir nechta mulohazalar yozilgan tarqatmalarni o'quvchilarga beradi. Tarqatmadagi savollarni to'g'ri noto'g'riligiga ko'ra o'quvchilar savatchaga joylashtiradi. Savollar quyidagicha bo'lishi mumkin: *"Hoshimjon sehrli qalpoqcha yordamida imtihondan oson o'tib, haqiqiy bilimga ega bo'ldi"*, *"Sehrli qalpoqcha unga baxt keltirdi"* yoki *"Hoshimjon Sora folbinni fosh qilmadi"*.

Vazifa: O'quvchilar bu fikrlarning to'g'ri yoki noto'g'riligini asardan dalillar keltirib isbotlashadi. Bu orqali Hoshimjonning xatolari va yolg'onning oqibatlarini muhokama qilinadi.

"Bu meniki" metodi. Bu metod o'quvchilarning asardagi qadriyatlar va g'oyalarni o'zlashtirish darajasini aniqlaydi.

Qo'llanilishi: Jadvalga asar qahramonlariga tegishli gaplar beriladi. O'quvchilar bu gaplar qaysi qahramonga tegishli ekanligini aniqlashadi.

Vazifa: O'quvchilar jadvaldagi fikrlardan kelib chiqqan holda har bir qahramonning fikrini tanlab olib, o'z guruhlariga joylab chiqadi.

1. Shaytonning yelkasiga igna sanchdim.	4. U bolaning shimi dazmollanmagan	7. Onam shunday deysan degan.	10. G'o'zani kaltaklashni buyurdim.
2. Hozirgina qochgan bola 12-13 yoshlarda edi.	5. Sinfkom qilib saylamoqchi edilar, bir xato qilib sharmanda bo'ldim.	8. Peshonasi do'ng bola.	11. Xo'p, velosipedimni berib turaman.

3.Uyimizdan xudoning ovozi keladi.	6. Haftadan beri aftiga suv tegmagan.	9. Azim daraxtlar endi hech kim sizning tanangizga mix qoqmaydi.	12. Qishlog'imiz agronomi odamlarga nega baqirishini bildim
------------------------------------	---------------------------------------	--	---

Hoshimjon: 1, 5, 9, 10, 12

Mirobiddinxoja: 3, 7, 11

Hayitvoy: 2, 4, 6, 8

O'quvchi subyektivligini oshirish va faollashtirish

Ta'lim jarayonida qo'llanilgan zamonaviy yondashuvlarning eng birlamchi ahamiyati - o'quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantirishidir. An'anaviy darslarda o'qituvchi axborot yetkazuvchi, o'quvchi esa uni qabul qiluvchi obyekt hisoblangan bo'lsa, interfaol muhitda bu munosabatlar mutlaqo o'zgaradi. O'quvchi asar matni ustida mustaqil ishlaydi, qahramonlar xatti-harakatini tahlil qiladi va o'z shaxsiy nuqtayi nazarini shakllantiradi. Bu jarayon yoshlarda o'ziga bo'lgan ishonchni orttirib, darsga nisbatan mas'uliyat hissini uyg'otadi.

Tanqidiy va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish

Badiiy asarni tahlil qilishda qo'llanilgan mantiqiy o'yinlar va topshiriqlar o'quvchilarni voqealarni shunchaki yod olishdan emas, balki ularning sabab va oqibatlarini tushunishga o'rgatadi. Masalan, qahramonlarning portretlari, nutqiy xususiyatlari va qarashlarini bir-biridan ajratish orqali o'quvchi qiyosiy tahlil qilish ko'nikmasiga ega bo'ladi. Bu nafaqat adabiyot darslarida, balki hayotiy vaziyatlarda ham to'g'ri qaror qabul qilish, axborotlarni saralash va haqiqatni yolg'ondan ajratish qobiliyatini yuksaltiradi.

Nutq madaniyati va ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish

Interfaol muhit har doim muloqotni talab etadi. O'quvchi o'z tanlovini asoslab berishi, qahramon obrazini himoya qilishi yoki uning xatosini isbotlashi jarayonida uning og'zaki nutqi rivojlanadi. Lug'at boyligi ortadi, fikrini izchil va mantiqiy bayon etishni o'rganadi. Shuningdek, jamoaviy muhokamalar jarayonida o'zgalar fikrini tinglash, o'zaro hurmat va sog'lom bahslashish madaniyati shakllanadi. Bu esa o'smir yoshdagi bolalarning ijtimoiylashuvida muhim ahamiyat kasb etadi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya va emotsional intellekt

Adabiyot darslarining asosiy maqsadi faqat bilim berish emas, balki tarbiyalashdir. Interfaol usullar orqali o'quvchi qahramonlar bilan emotsional aloqa o'rnatadi. Qahramonning iztiroblarini his qiladi, uning xatolaridan to'g'ri xulosa chiqaradi. Bu jarayon "quruq o'git"lardan ko'ra samaraliroqdir, chunki bola xulosani o'qituvchi tayyor holda berganda emas, balki o'zi tahlil qilib topganda ko'proq qabul qiladi. Insoflilik, mehnatsevarlik va samimiylik kabi xislatlarni o'z shaxsiyatiga singdirishga intiladi.

Mutolaa madaniyatini yuksaltirish

Darsning qiziqarli va dinamik tashkil etilishi o'quvchining kitobga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartiradi. Agar dars jarayonida asar matni bilan bog'liq izlanishlar, "sirli" detallar bilan ishlash ustuvor bo'lsa, o'quvchida keyingi sahifalarni o'qishga nisbatan tabiiy ehtiyoj tug'iladi. Bu esa zamonaviy ta'limning eng og'riqli nuqtalaridan biri bo'lgan "mutolaadan uzoqlashish" muammosini hal etishda eng samarali yo'ldir.

Xudoyberdi To'xtaboyevning badiiy olami o'zining serqirraligi va hayotiyligi bilan ajralib turadi. Ushbu maqolada tahlil qilingan yondashuvlar shuni ko'rsatadiki, badiiy asarni o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish shunchaki darsni bezash emas, balki uning natijadorligini ta'minlovchi zaruriy vositadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. To'xtaboyev X. Sariq devni minib (Sarguzasht roman). – Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2017. – 320 b.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent: 2020-yil 23-sentabr.
3. Mirziyoyev Sh.M. Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida. – Toshkent: 2017-yil 13-sentabr.
4. Toshaliyev I. Adabiyot darslarida interfaol metodlar. – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2010.
5. Yo'ldoshev Q., Qosimov B. Adabiyot (5-sinf darsligi). – Toshkent: "O'qituvchi", 2020.